

Новікова Ж. М.

*кандидат психологічних наук,
асистент кафедри теоретичної та практичної психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОВІДНИХ МЕХАНІЗМІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ І РІВНЯ ЗДАТНОСТІ ДО САМОУПРАВЛІННЯ У СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

RESEARCH OF LEADING MECHANISMS OF PSYCHOLOGICAL PROTECTION AND LEVEL OF ABILITY TO SELF-GOVERNANCE IN STUDENTS DURING DISTANCE LEARNING

У статті здійснено теоретичне й емпіричне дослідження особливостей механізмів психологічного захисту та здатності до самоуправління у студентів психологів. Мета дослідження – емпірично встановити основні типи механізмів психологічного захисту і рівень здатності до самоуправління студентами психологами під час дистанційного навчання. Встановити вплив механізмів психологічного захисту на здатність до самоуправління студентами психологами. Теоретичний аналіз за темою дослідження показав, що самоуправління є важливим компонентом у структурі особистості, який бере участь у регуляції активності індивіда. Самоуправління визначається як багатоструктурне явище, яке включає такі елементи, як аналіз суперечностей, прогнозування, цілепокладання, формування критеріїв оцінки якості, прийняття рішень до активних дій, контроль і корекцію. Здатність до самоуправління важлива якість людей юнацького віку, які зіштовхуються з новими реаліями життя. Емпіричне дослідження проводилося серед студентів психологів, котрі навчаються у дистанційній формі. Учасниками емпіричного дослідження стало 32 студенти. Методами дослідження слугували методики: «Діагностика типологій психологічного захисту» (Р. Плутчик в адаптації Л.І. Вассермана, О.Ф. Еришева, Є.Б. Клубова та ін.), «Здатність до самоуправління» (за Н.М. Пейсаховою). За результатами дослідження було встановлено, що для студентів психологів під час дистанційного навчання характерне використання таких механізмів психологічного захисту, як регресія, компенсація, заміщення та заперечення. Рівень сформованості здатності до самоуправління має середні показники. Проведений кореляційний аналіз довів негативний вплив таких механізмів психологічного захисту, як «регресія», «компенсація», «реактивне утворення» на загальний рівень здатності до самоуправління, цілеспрямованість, аналіз суперечностей. Встановлено позитивний кореляційний зв'язок між механізмом психологічного захисту «заперечення» та загальним рівнем здатності до самоуправління.

Ключові слова: студенти, механізми психологічного захисту, прийняття рішення, неусвідомлювані процеси.

There are to make theoretical and empirical research of special mechanisms of psychological protection and ability to self-management psychologist students in the article. The goal of the research was to install the general type mechanisms of psychological protection and level of ability to self-management psychologist students during distance study. The theoretical analyses on the topic of experience watched that self-management is the important component in the structure of the personality that participates in the regulation activity of the person. Self-management is definitely a multi structural phenomenon that has such components as analyses contradictions, prognosis, put the goal, a form of criteria check of quality, take the decision to activity, control, and correction. 32 students were the participants of research. The methods of research were the next methodic "Diagnosis of typologies of psychological protection (R. Plutchik in the adaptation of L.I. Wasserman, O.F. Erishev, E.B. Klubov, etc.)", "Ability to self-government (according to N.M. Peysakhova)". The results of the research were that the students- psychologist uses such mechanisms of psychological protection like during distance study regression, compensation, substitution, and denial. The level of ability to self-management is an average indicator. Correlation analyses confirmed negative influence such mechanisms of psychological protection like "regression", "compensation", "reactive formation" to general ability to self-management, put the goal, analyses contradictions. However, there were to install a positive connection between the mechanism of psychological protection "denial" and general ability to self-management.

Key words: students, mechanisms of psychological protection, decision making, unconscious processes.

Постановка проблеми. Зміни у сучасному освітньому процесі, дистанційне навчання в умовах пандемії COVID-19 безпосередньо впливають на вибір стратегій подолання, які використовують студентська молодь. Особливо це стосується самоуправління, пов'язаного з навчальним процесом, соціальною взаємодією у студентській групі, загальним розвитком молодої людини. На тлі зниженого психічного стану в умовах ізоляції, дистанційного навчання, що суттєво відрізняється від аудиторного, змінюються форми управління своєю активністю. Самоуправління є ключовим поняттям, яке вклю-

чено практично у всі види діяльності та залежить від характеру самої діяльності та сформованості структур особистості: рівня самооцінки, спрямованості, мотиваційної сфери тощо. Даних, що би вказували на зв'язок самоуправління із процесами, які відбуваються на несвідомому рівні, наприклад, із механізмами психологічного захисту, недостатньо.

Відомо, що механізми психологічного захисту усувають і послаблюють негативні, травмуючі та неприємні впливи на психіку людини, але водночас механізми психологічного захисту знижують активність людини у плані самоконтролю, самостій-

ного прийняття рішень, відповідальності, планування, контролю власної діяльності. Використання пасивних форм поведінки може призводити до серйозних труднощів у засвоєнні навчального та наукового матеріалу, викликатиме академічні труднощі.

Актуальність дослідження зумовлена недостатньою вивченістю здатності самоуправління студентів під час дистанційного навчання, а також взаємозв'язку між механізмами психологічного захисту та рівнем самоуправління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміна форми навчання призводить до необхідності підвищення рівня таких властивостей студентів, як здатність до прийняття самостійного рішення, відповідальність, самоконтроль, ініціативність. Здатність до самоуправління сприяє самореалізації студента під час навчання, а також у подальшій професійній діяльності.

О. Терехов визначає самоуправління як цілеспрямовані зміни, коли людина сама ставить цілі. Індивід активно керує своїми формами активності: спілкуванням, поведінкою, діяльністю, переживаннями. Автор зазначає, що самоуправління активується тоді, коли звичайні форми активності не призводять до бажаного результату. Науковець зосереджує увагу на тому, що самоуправління стає особливо актуальним у юнацькому віці, коли молода людина стикається з новими, незвичайними ситуаціями. О. Терехов визначає самоуправління як «цілеспрямовані зміни людини, яка самостійно керує формами своєї активності» [11, с. 209].

Здатність до самоуправління впливає на успішність у навчальній діяльності студентів і залежить від таких складників, як планування і прийняття рішення [2].

Проблеми прийняття рішення у навчальній діяльності відображені у роботі В.М. Чернобровкіна [10], де аналізувалися аспекти прийняття вчителями рішень у проблемних ситуаціях педагогічної діяльності, Було обґрунтовано відмінність поведінкового та діяльнісного рівня активності педагога. Учений доводить, що вміння приймати ефективні рішення пов'язані з діяльнісний рівнем активності людини. Суб'єктна позиція особи передбачає здатність чітко усвідомлювати мету, приймати рішення, визначати способи реалізації своїх дій і нести відповідальність.

Аналіз динаміки формування прийняття рішення у навчальній діяльності студентами встановив наявність єдиної психологічної структури діяльності, яка включає різні підсистеми (мотиви, цілі, прийняття рішення, програми, інформаційні основи діяльності тощо), які реалізуються в умовах учбово-професійного навчання. Конструктом, котрий розкриває психологічний зміст прийняття рішення, визначено феномен рефлексивності [3; 6; 7].

Ю.М. Слєпко [9] доводить, що прийняття рішень студентами залежить від способу опрацювання інформації. Прийняття рішень студентами першого курсу залежить від зовнішніх умов, від характеру отриманої навчально-професійної інформації. На відміну від них, студенти другого курсу, які про-

йшли період адаптації, більш схильні до управління інформаційними потоками за рахунок використання рефлексивних механізмів.

Т. Борзова та Є. Плотнікова пов'язують здатність до самоуправління з такими поняттями, як «само-реалізація» і «самоактуалізація». Самоактуалізацію автори розглядають як мотив, який призводить для особистісного зростання. Самореалізація – процес реалізації себе у соціумі, пошук свого життєвого шляху, своїх цінностей [1, с. 136].

У багатьох дослідженнях здатності до самоуправління береться за основу модель, запропонована Н. Пейсаховим. Автор розглядав самоуправління як здатність до аналізу суперечностей, прогнозування, цілепокладання, формування критеріїв оцінки якості, прийняття рішень до активних дій, спроможність до контролю та корекції. За поглядами науковця, самоуправління – це специфічний від діяльності, яка включає свідомо-вольову компоненту.

Спираючись на підхід до здатності до самоуправління Н. Пейсахова, Т. Зобніна виділяє 4 рівні в ієрархії самоуправління: авторегуляцію (мимовільну регуляцію процесів життєзабезпечення), саморегуляцію (самозміни, які відбуваються у межах норм, стереотипів і критеріїв, які склалися у суспільстві), самоуправління (цілісну систему самозмін, що включають прогнозування, цілепокладання і регуляцію активності), взаємоуправління (соціальне управління). Отже, авторка розглядає самоуправління як ієрархічну систему, складники якої можуть функціонувати з різним ступенем вольової регуляції. Саморегуляція є свідомим процесом, етапи якого відбуваються з різним ступенем за якістю й інтенсивністю вольового зусилля [4, с. 512–513].

Водночас функціонування особистості відбувається на різних рівнях психіки як на свідомому, так і несвідомому. Дистресові фактори, які виникають у суспільному й індивідуальному житті особистості, призводять до необхідності використовувати адаптивні стратегії, що частіше відбуваються на несвідомому рівні. Однією з таких стратегій, які виділяються у психології, є механізми психологічного захисту. Є. Романова та Л. Гребенніков [8] аналізуючи сучасний стан проблеми механізмів психологічного захисту, характеризують механізми психологічного захисту як способи компромісного співіснування у соціумі, ефективної адаптації, збереження біологічного, інтрапсихічного та поведінкового гомеостазу. Автори вказують на те, що порушення процесу соціалізації індивіда призводить до ненормативного функціонування механізмів психологічного захисту. Виходячи з цього, механізми психологічного захисту, які повинні сприяти адаптації людини, навпаки, призводять до дезадаптації, порушення поведінки та навіть до невротичних і девіантних реакцій.

Особливу увагу Є. Романова та Л. Гребенніков звертають на теоретичну модель захисту Р. Плутчика, яка базується на загальній психоеволюційній теорії емоцій. Використання механізмів психологічного захисту, за Р. Плутчиком, є похідними від базово-

вих емоцій. Автор визначає психологічний захист як послідовне викривлення когнітивної й ефективної складових частин образу реальної ситуації з метою послаблення емоційного напруження. Суб'єктивне викривлення може відбуватися шляхом ігнорування інформації, її забування або інтерпретуванням у зручний для індивіда спосіб.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Виходячи з важливості сформованості у студентів здатності до самоуправління, яке пов'язано з професійним самовизначенням, навчанням, визначенням власної позиції, будівництвом взаємовідносин з однокурсниками та викладачами, особливості цього процесу розглядалися у психології у різних контекстах. Водночас більша частина досліджень спрямована на встановлення взаємозв'язків між процесами, що відбуваються на свідомому рівні особистості, тож вплив неусвідомлених процесів на специфіку самоуправління студентів не розглянуто достатньо повно. Хоча відомо, що неусвідомлювані процеси слугують не тільки для самозбереження людини, зниження тривожності, а і впливають на формування, розвиток і підтримку роботи різних психічних функцій.

Мета дослідження – емпірично дослідити основні типи механізмів психологічного захисту і рівень здатності до самоуправління студентами психологами під час дистанційного навчання. Встановити вплив механізмів психологічного захисту на здатність самоуправління студентами психологами.

Наукове обґрунтування методології проведеного дослідження. Для реалізації мети та завдань дослідження використано теоретичні методи: аналіз, синтез, порівняльний аналіз, абстрагування, узагальнення та систематизацію. Емпіричні методи включають тестові методики: «Діагностика типологій психологічного захисту (Р. Плутчик в адаптації Л.І. Вассермана, О.Ф. Еришева, Є.Б. Клубова та ін.)», «Здатність до самоуправління (за Н.М. Пейсаховою). За допомогою методики «Діагностика типологій психологічного захисту (Р. Плутчик в адаптації Л.І. Вассермана, О.Ф. Еришева, Є.Б. Клубова та ін.)» досліджено систему механізмів психологічного захисту, встановлено провідні й оцінено ступень напруженості кожного з них. Методика «Здатність до самоуправління (за Н.М. Пейсаховою) спрямована на встановлення рівня сформованості таких показників, як прогнозування, цілепокладання, планування, прийняття рішення, критерії оцінки якості, самоконтроль.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні взяли участь 32 студенти психологи першого курсу.

За результатами проведеної методики «Діагностика типологій психологічного захисту (Р. Плутчик в адаптації Л.І. Вассермана, О.Ф. Еришева, Є.Б. Клубова та ін.)» було встановлено, що за механізмом психологічного захисту «регресія» 6 студентів отримали показники від 6 до 70 перцентилів, 26 студентів – від 80 до 99 перцентилів. За механізмом психологічного захисту «заміщення» у 19 студентів встановлено показники від 0 до 77 перцентилів, показники

13 студентів – від 84 до 99 перцентилів. Напруженість механізму психологічного захисту «витіснення» сягає від 0 до 76 перцентилів у 25 студентів, від 87 до 98 перцентилів – у 8 студентів. Механізм психологічного захисту «компенсація» знаходиться у межах нормативних показників від 5 до 78 перцентилів у 16 студентів, активно використовують цей механізм 16 студентів, показники коливаються від 88 до 99 перцентилів. За механізм психологічного захисту «реактивне утворення» нормативні показники 19 до 76 перцентилів отримало 26 студентів, високу напруженість механізму встановлено від 87 до 99 перцентилів лише у 6 студентів. За результатами дослідження механізму психологічного захисту «заперечення» встановлено, що 13 студентів отримало від 13 до 61 перцентилів, 19 студентів мають високі показники – від 79 до 97 перцентилів. Встановлено, що 21 студент отримав за механізмом психологічного захисту «проекція» показники у межах норми від 6 до 27 перцентилів, 11 студентів мають високі показники від 64 до 99 перцентилів. Останній механізм, досліджений за вказаною методикою, – «інтелектуалізація». 22 студенти мають показники від 6 до 59 перцентилів, 10 студентів – від 76 до 92.

Таблиця 1
Показники середнього значення механізмів психологічного захисту

регресія	заміщення	витіснення	Компенсація	реактивне утворення	заперечення	проекція	інтелектуалізація
82,25	70,5625	59,875	75,28125	57,0625	65,90625	42,8125	45,8125

Проведений аналіз кількісних показників і середніх значень встановив, що для студентів психологів характерне використання таких механізмів психологічного захисту, як регресія, компенсація, заміщення та заперечення. Регресія – це механізм психологічного захисту, якому притаманне повернення на ранній, примітивний спосіб реагування. Особа не розвивається психічно і деколи повертається до дитячих звичок. Стійкі регресії виявляються у тому, що людина виправдовує свої вчинки з позиції мислення дитини, не визнає логіки, обстоює думки попри справедливі аргументи співрозмовника. Компенсація – це несвідома спроба подолання реальних і уявних недоліків у собі. Компенсаторна поведінка універсальна, оскільки досягнення статусу, підтримання адекватного рівня самооцінки є важливою потребою майже всіх людей. Компенсація може бути соціально прийнятною (сліпий стає знаменитим музикантом) і непринятною (компенсація низького зросту – прагнення до влади й агресивність). Також

виділяють пряму компенсацію (прагнення до успіху в явно програшній сфері) та непрямую (прагнення утвердити себе в іншій сфері). Механізм психологічного захисту «заміщення» проявляється у розрядці пригнічених емоцій за рахунок їх перенесення на об'єкти, які становлять меншу загрозу або є більш доступними, ніж ті, що викликали негативні емоції та почуття. Заперечення – це механізм відкидання думок, почуттів, бажань, потреб або реальності, що є неприйнятними на свідомому рівні. Цей механізм часто використовується у випадках кризових ситуацій (невеличкова хвороба, наближення смерті, втрата близької людини). Усуваючи певну інформацію, заперечення допомагає уникнути тривожних станів, але і спотворює сприйняття дійсності.

Таблиця 2

Рівень напруженості	Середні значення показників (у процентилях)	Кількість досліджуваних
у межах нормативних показників	від 24 до 59	12
високий рівень	від 60 до 99	20

Аналіз середніх показників за усіма механізмами психологічного захисту встановив, що 20 студентів (67,5%) мають високий рівень напруженості механізмів психологічного захисту.

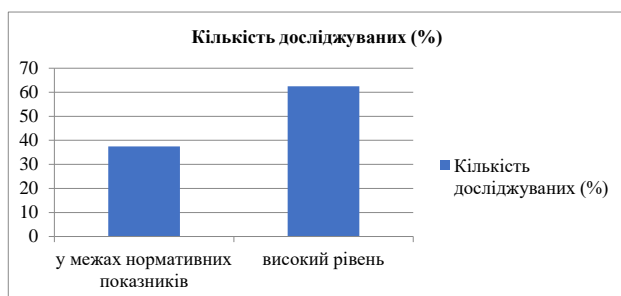

Рис. 1. Показники рівня використання механізмів психологічного захисту

Наступним кроком дослідження було проведення методики «Здатність до самоуправління (за Н.М. Пейсаховою), за допомогою якої було встановлення рівень сформованості таких показників, як прогнозування, цілепокладання, планування, прийняття рішення, критерії оцінки якості, самоконтроль.

Аналізуючи показники за кожною шкалою, було встановлено показники нижчий від середнього

за шкалою «Аналіз суперечностей або орієнтація в ситуації» отримало 5 студентів, середні показники – 22 студентів, вищий від середнього – 3 особи, високі – 2 досліджуваних. За шкалою «Прогнозування» показники нижчий від середнього мали 6 осіб, середні – 15 студентів, вищий від середнього – 6 осіб, високі – 5 осіб. Отримані результати за шкалою «Цілепокладання» вказують на низькі показники у 2 студентів, показники нижчий від середнього отримало 6 осіб, середні показники отримало 14 досліджуваних, показники вищий від середнього мають 9 досліджуваних, високі показники встановлено в 1 особи. Рівень показників за шкалою «Планування» у 1 досліджуваних має низьке значення, виділено рівень нижчий від середнього у 13 студентів, середній рівень розвитку планування встановлено у 14 студентів, рівень вищий від середнього отримало 3 осіб, високий – 1 особа. Показники за шкалою «Критерії оцінки якості» знаходяться на низькому рівні у 2 студентів, нижчий рівень від середнього виділено у 6 осіб, середні показники визначено у 19 осіб, вищий рівень від середнього зафіксовано у 5 студентів. Дані за шкалою «Прийняття рішення» вказують на наявність низького рівня у 3 досліджуваних, рівень нижчий від середнього зазначено у 7 осіб, середні показники отримали 12 респондентів, рівень вищий від середнього отримало 5 осіб, високі значення встановлено у 5 респондентів. За шкалою «Самоконтроль» 2 студентів отримало низькі показники, рівень розвитку самооцінки нижчий від середнього встановлено у 6 осіб, на середньому рівні розвитку самоконтроль знаходиться у 18 студентів, значення показників вищий від середнього за шкалою «Самоконтроль» встановлено у 6 студентів. Рівень значень за шкалою «Корекція» знаходиться на низькому рівні у 3 осіб, нижчий рівень від середнього зазначено у 7 досліджуваних, на середньому – у 18 осіб, на рівень вищий від середнього мають 4 особи. Рівень розвинуеності здатності до самоуправління знаходиться на низькому рівні та нижче від середнього у 8 студентів, на середньому рівні у 14 досліджуваних, на рівні вище від середнього у 10 студентів.

Аналіз середніх значень за кожною шкалою здатності до самоуправління виявив середній рівень сформованості всіх складників. Встановленні середні значення показників за кожною шкалою та загальною оцінкою здатності до самоуправління можна зробити висновки, що студенти більш активно використовують такі стратегії самоуправління, як прогнозування,

Таблиця 3

Середні значення показників рівня здатності до самоуправління

аналіз суперечностей	прогнозування	цілепокладання	планування	критерії оцінки якості	прийняття рішення	самоконтроль	корекція	загальна здатність до самоуправління
3,6	4,2	3,8	3,1	3,4	3,8	3,56	3,24	28

прийняття рішення та цілепокладання. Достатньо високий рівень розвитку прогнозування, вказує на те, що людина діє не спонтанно, а формує модель-прогноз, оснований на аналізі суперечностей між минулим і сьогоднішнім. У процесі прийняття рішення особа прагне знайти оптимальне рішення, яке передбачає поєднання сміливості й обачливості. Прийняття рішення включає не тільки обдумування подальших дій, а й перехід до активного їх втілення. Вміння ставити цілі, вибирати найкращі, вказує на спроможність особи формувати модель найкращого результату.

Найменш активно студенти використовують такі стратегії самоуправління, як планування і корекція. Відсутність навичок планування, формування моделі засобів досягнення мети та послідовності їх застосування може негативно впливати на рівень навчання студентів. Важливим є вміння корегувати свої дії, поведінку, стиль спілкування на етапі досягання мети, або активних дій.

Проведений кореляційний аналіз встановив стійкий зворотній кореляційний зв'язок між показниками механізму психологічного захисту «регресія» та самоуправління «цілеспрямованість» ($r = -0,46, p \leq 0,05$), між показниками механізму психологічного захисту «регресія» та загальним рівнем самоуправління ($r = -0,348, p \leq 0,05$). Отже, чим вищий рівень регресії, тим нижча здатність до визначення цілей і самоуправління, що вказує на зниження цілеспрямованості особистості при активному використанні заміщення.

Стійкий зворотній кореляційний зв'язок виявлено між показниками механізму психологічного захисту «компенсація» та самоуправлінням «аналіз суперечностей» ($r = -0,451, p \leq 0,05$), між показниками механізму психологічного захисту «компенсація» та загальним рівнем здатності до самоуправління ($r = -0,36, p \leq 0,05$). Активне використання механізму психологічного захисту «компенсація» знижує можливість людини об'єктивно аналізувати ситуацію, оцінювати реальний стан речей із минулим, сприятливі умови для виконання діяльності та визначення засобів для досягання мети. Компенсація знижує загальний рівень здатності до самоуправління. Розрахунок коефіцієнта кореляції, за Пірсоном, встановив значущий кореляційний зворотній зв'язок між показниками реактивного утворення та цілеспрямованості ($r = -0,39, p \leq 0,05$).

Взаємозв'язок між механізмом психологічного захисту «заперечення» та загальною здатністю до самоуправління має лінійний характер ($r = 0,41, p \leq 0,05$). Чим активніше студенти використовують заперечення, тим вищий рівень здатності до самоуправління.

Висновки з дослідження. За результатами проведеного дослідження було визначено, що під час дистанційної форми навчання студенти першого курсу профіль механізмів психологічного захисту включає такі механізми як регресія, компенсація, заміщення та заперечення. Встановлені результати надають можливість прогнозувати відхилення у поведінці.

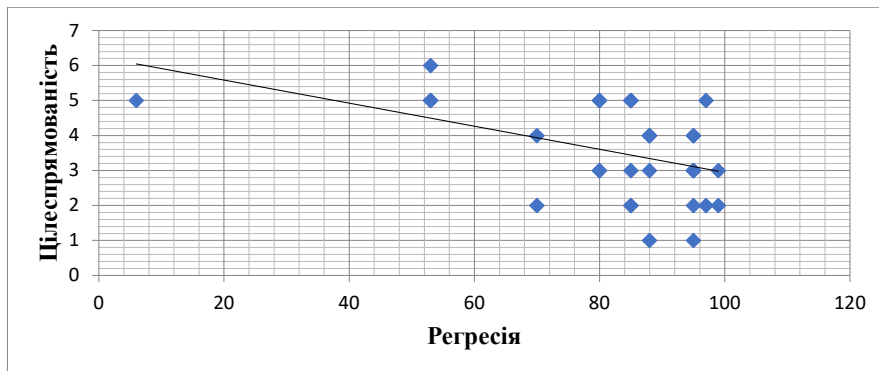

Рис. 2. Взаємозв'язок регресії та цілеспрямованості

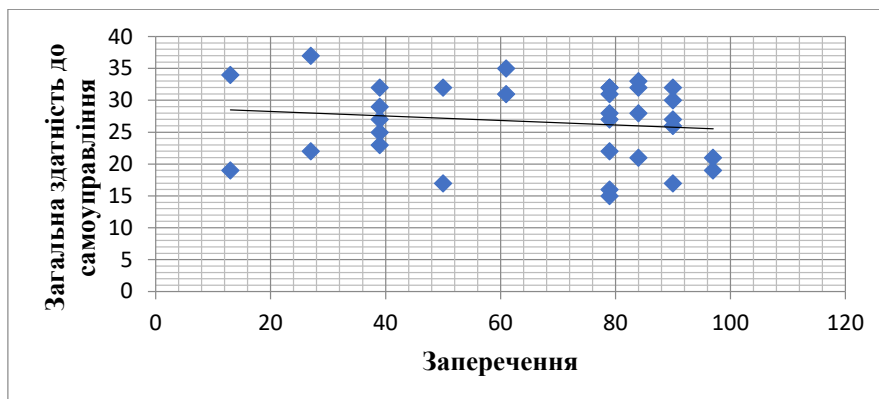

Рис. 3. Взаємозв'язок між запереченням і загальною здатністю до самоуправління

Регресія призводить у стані стресу до повернення до ранніх, незрілих форм поведінки і задоволення власних бажань. При компенсації індивід намагається виправити або знайти заміну реальному чи уявному, фізичному або психологічному відхиленню чи недорозвиненню. Заміщення проявляється спрямуванням емоцій, частіше гніву, на предмети, тварин і людей, які сприймаються як менш загрозові, ніж ті, що реально викликали такі емоції. В основі заперечення лежить механізм зниження усвідомлення подій, елементів життєвого досвіду або почуттів, які є болісними при їх усвідомленні. Механізм психологічного захисту «заміщення» спрямований на зниження таких емоцій як страх і сором, компенсація – на страх і відчуття неповноцінності, заперечення пригнічує відчуття неповноцінності, регресія придушує відчуття провини, страх самостійності та ініціативи.

Дослідження здатності до самоуправління молоді є актуальним у зв'язку зі зміною форми навчання, яка передбачає більшу самостійність і самоконтроль, що сприятиме підвищенню рівні успішності у навчанні. Встановлено, що у студентів загальна здатність до самоуправління розвинена на серед-

ньому рівні. Найбільш активно студенти застосовують такі форми самоуправління, як прогнозування, прийняття рішення та цілепокладання.

Проведений кореляційний аналіз встановив тісний зворотній зв'язок між показниками механізму психологічного захисту «регресія» та загальним рівнем самоуправління і цілеспрямованістю, компенсацією й аналізом суперечностей, між показниками реактивного утворення та цілеспрямованості. Активність вказаних механізмів знижує здатність до самоуправління, визначення цілей і їх досягання, викривлює об'єктивну оцінку наявної ситуації. Водночас кореляційний аналіз встановив позитивний зв'язок між механізмом психологічного захисту «заперечення» та загальною здатністю до самоуправління. Можна припустити, що заперечення створює у індивіда відчуття безпеки, свободи, автономії, упевненість в успішності, що сприяє підвищенню рівня самоуправління, але надалі важливо дослідити, наскільки буде результативним, довготривалим самоуправління, якщо воно активується у симбіозі з механізмом психологічного захисту «заперечення».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борзова Т.В., Плотникова Е.С. Самореализация студентов с разным уровнем способности к самоуправлению. *Вестник Приамурского государственного университета им. Шолом-Алейхема*. 2020. № 4 (41). С. 126–139.
2. Брюхова Н.Г. Способность студентов к саморазвитию в их нравственном самоопределении и принятии решений. *Акмеология. Личностно-профессиональное развитие человека (возрастные, гендерные и межкультурные аспекты)*. 2018. № 3. С. 39–43.
3. Войнова В.И., Костина Л.О., Сергеева М.А. и Кубекова А.С. Психологические особенности процесса принятия решения студентами вузов. *Мир науки. Педагогика и психология*. 2019. № 2. Т. 7. С. 1–7.
4. Зобнина Т.В. Воля в структуре процесса самоуправления. *Современные исследования социальных проблем*, 2015. № 5 (49). С. 510–518.
5. Конопак І.А., Кульмін М.Ю. Связь жизнестойкости и принятия решений в ситуации неопределенности различного рода у студентов и школьников. *Сибирский психологический журнал*. 2014. № 54. С. 176–195.
6. Перикова Е.И., Ловягина А.Е., Бызова В.М. Эффективность метакогнитивных стратегий принятия решений в учебной деятельности. *Science for Education Today*. 2019. № 4. Т. 9. С. 19–35.
7. Поміткіна Л.В. Розвиток особистісної готовності студентів до прийняття стратегічного життєвого рішення з професійного самовизначення. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського*. 2013. Т. 2. Вип 10 (91). Психологічні науки. С. 258–262.
8. Романова Е.С., Гребенников Л.Р. Механизмы психологической защиты: генезис, функционирование, диагностика. Мытищи : Издательство «Талант», 1996. 144 с.
9. Слепко Ю.Н. Формирование компонента психологической структуры деятельности «принятия решения» в период обучения в вузе. *Ярославский педагогический вестник*. 2016. № 2. С. 142–147.
10. Чернобровкін В.М. Психологія прийняття педагогічних рішень : монографія. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 448 с.
11. Терехов А.А. Влияние способности самоуправления на самореализацию личности студентов. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*. 2009. № 4. С. 208–215.